

ANDREJ IPAVEC (1880–1924). OB STOLETNICI PRVE POPOLNE SLOVENSKE DRŽAVNE GIMNAZIJE

BRANKO MARUŠIČ

Redni prof. dr. zgodovinskih znanosti
Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU
branko.marusic@guest.arnes.si

Scesarsko odločbo 3. avgusta 1913 je bila po desetletja dolgih prizadevanjih v Gorici ustanovljena c. kr. državna gimnazija s slovenskim učnim jezikom. Bila je prvi državni zavod te vrste na Slovenskem za razliko od slovenske škofijske gimnazije v Šentvidu pri Ljubljani (1905), ki je bila zasebna šola, podobno kot tudi slovenska mestna realka v Idriji, ustanovila jo je tamkajšnja občina leta 1901. Za začasnega (interimističnega) vodjo prve državne slovenske gimnazije v Gorici je bil z ministrskim dekretom 23. septembra 1913 imenovan vladni svetnik dr. Janko Bezjak, dotlej profesor na goriški nemški državni gimnaziji; v šolskem letu 1910–1911 sta bila na tem zavodu uvedena paralelna oddelka s slovenskim in italijanskim učnim jezikom. Ker je bil prof. Bezjak od 1. oktobra 1913, ko je pričel pouk na novi slovenski gimnaziji, na bolniškem dopustu, ga je poltretji mesec uradno nadomeščal Andrej Ipavec, profesor latinščine, grščine, slovenščine in nemščine. Prav zato je v Ipavčevih biografijah zapisano,¹ da je bil na goriški slovenski gimnaziji ne le profesor, ampak tudi ravnatelj oziroma začasni ravnatelj. Tudi zapis v mrliški knjigi župnije Ročinj pove, da je bil »director gymnasii slovenici Goritiae.«²

Andrej Ipavec je bil rojen 30. novembra 1880 v Ročinju. Oče Anton (1849–1930) je bil

kmet, mati Apolonija Jožefa Bernik (Vernik; 1860–1931) je bila doma iz bližnjega Doblarja. Andrej je bil izmed sedmih njunih otrok (pet fantov in dve dekleti) najstarejši. Brat Mihael (1893–1935) je bil med prvo svetovno vojno ujet na ruskem bojišču, ujetništvo je preživel v Omsku, odkoder se je oglašal bratu Andreju.³ Najmlajši Andrejev brat Franc (1896–1977) je bil učitelj, služboval je po Kanalskem in nato bil premeščem v notranjost Italije.⁴ V begunstvu v Italiji (Saluzzo, provinca Cuneo) sta bili med prvo svetovno vojno tudi mati Jožefa in sestra Elizabeta, poročena Dugar. Na domačiji Pri Jančkovih v Ročinju je ostal Andrejev brat Anton (1891–1944), umrl je v koncentracijskem taborišču Dachau. V zakonu ni imel otrok, Ipavčeva posest v Ročinju je tako menjala lastnika.

V Curriculum vitae (27. marec 1909)⁵ je Andrej Ipavec napisal, da je štiri leta obiskoval ljudsko šolo v Ročinju, dve leti pripravljalnico v Gorici in nato prav tam osem let gimnazijo, maturiral je 10. julija 1901. Te podatke je vredno

³ Na dopisnici iz Omska (15. januar 1917) je med drugim bratu Andreju pisal: »Mama mi piše, da je v Tormino, toda nisem gotov, ako je v isti provinciji, kakor je bila prej. Od tukaj so Italijani šli v Italijo, rad bi tudi jaz šel iskat mater, toda ne vem, kaj bi bilo potem, izdajstvo? Informiraj se in sporočimi!«

⁴ Minka Lavrenčič Pahor, *Primorski učitelji 1914–1941. Prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trst 1994, str. 172.

⁵ Besedilo se nahaja v Ipavčevi zapuščini, ki jo z naslovom *Iz arhiva bivše slovenske gimnazije v Gorici* (B 720 I–III) hrani tako imenovana »Ščekova knjižnica«, pridružena knjižnici škofijske gimnazije v Vipavi. V nadaljevanju citirano kot: *Iz arhiva bivše gimnazije ...*

¹ *Primorski slovenski biografski leksikon*. 1, str. 5. Goriška Soča (27. 9. 1913, št. 90) je objavila vest, da je za začasnega vodjo na slovenski gimnaziji v Gorici imenovan Andrej Ipavec. Ob Ipavčevi smrti je *Goriška straža* (22. 5. 1924, št. 40) zapisala, da je bil ravnatelj slovenske gimnazije v Gorici.

² Podatke o Ipavčevi družini hrani arhiv ročinjske župnije (rojstne, mrliške in družinske knjige).

še dopolniti, in sicer, da je prišel Ipavec goriško gimnazijo obiskovati v šolskem letu 1893–1893 in da je bil prva štiri leta odličnjak. Med njegovimi gimnazijskimi učitelji so bili Josip Ivančič, Andrej Kragelj, Andrej Marušič, Ivan Gradnik, slikar Saša Šantel, pravnik Mirko Koršič in Bogumil Vošnjak. Saša Šantel se ga je spominjal: »Andrej Ipavec, tudi odličnjak, doma iz Ročinja ob Soči [...] Tudi on se ni nikdar navzel mestnega vedenja. Bil je zelo neroden v kretnjah in govorjenju, kljub prirojeni veliki inteligenci. Nosil je zaradi kratkovidnosti naočnike. Pozneje je postal profesor na slovenski gimnaziji v Gorici, a je – kakor Pavlin⁶ – zajadral v klerikalne vode.«⁷ Pesnik Alojz Gradnik pa je prof. Marji Boršnikovi povedal, da se je med študijem na Dunaju s svojim sošolcem Ipavcem in drugimi Goričani večkrat družil pri gostilniškem omizju.⁸

V šolskem letu 1901–1902 je prišel študirati na Filozofski fakulteti univerze na Dunaju. 6. marca 1902 je opravil kolokvij iz literarne zgodovine južnih Slovanov pri takratnem privatnem docentu dunajske univerze Matiji Murku, 3. julija 1902 pa kolokvij iz slovanske srednjeveške zgodovine pri prof. Konstantinu Jirečku. V šolskem letu 1903–1904 je prišel študirati v Pragi na Karl-Ferdinandovi nemški univerzi. Septembra 1905 je z dekretom deželnega šolskega sveta za Goriško-Gradiško postal suplent na nemški državni gimnaziji v Gorici. Učil je klasična jezika ter nemščino in slovenščino in bil razrednik 1.B razreda, v njem so bili povečini dijaki slovenskega rodu. V začetku leta 1907 ga je na Dunaju državna izpitna komisija potrdila za učitelja klasičnih jezikov kot glavnih predmetov za potrebe nemškega in slovenskega pouka ter učitelja slovenščine kot stranskega predmeta. Pol leta zatem (18. junija 1907) mu je ministrstvo za pouk in bogočastje dodelilo naslov pravega gimnazijskega učitelja (»wirklicher Lehrer«). Marca 1910 mu je deželni šolski svet za Goriško-Gradiško dodelil definitivno namestitev na goriški gimnaziji in

dobil je naslov c. kr. profesorja. V šolskem letu 1908–1909 je učil latinščino, grščino, nemščino in slovenščino. V naslednjem letu je učil le klasična jezika, bil je razrednik in vodja slovenske šolske knjižnice. V šolskem letu 1910–1911 – takrat sta bili na goriški nemški gimnaziji poleg nemških oddelkov tudi paralelki s slovenskim in italijanskim učnimi jezikom –, je učil klasična jezika in slovenščino. Bil je tudi razrednik 1.D razreda (slovenska paralelka). V Ipavčevem razredu, ki ga je v tistem šolskem letu uspešno končalo 51 dijakov in 1 dijakinja (hospitantka Helena Tominšek⁹), so bili dijaki tudi Klement Jug, Igor Franko, Anton Ravnik in Albert Rejec. V šolskem letu 1911–1912 je bil razrednik 2.D (slovenska paralelka), razred je izdelalo 38 dijakov in 4 hospitantke. V šolskem letu 1912–1913 je bil razrednik 3. D slovenskega razreda, končalo ga je 35 dijakov in 4 hospitantke.

V šolskem letu 1913–1914 pa je že deloval na slovenski državni gimnaziji. Nekaj tednov je gimnazijo tudi vodil, učil je klasična jezika in nemščino ter bil najverjetneje razrednik 4. razreda, v katerem je 31 dijakov šolanje uspešno končalo skupaj s štirimi hospitantkami. Iz tega časa se ga spominja tudi Virgil Šček, ki je po maturi na goriški realki začel študij v bogoslovnem semenišču, vendar je moral opraviti gimnazijsko maturo: »Jeseni sem napravil sprejemni izpit v semenišču in čez par let sem naredil maturo na novo ustanovljeni slovenski gimnaziji v Gorici. To je bila prva matura na državnih šolah v slovenskem jeziku v Avstriji in na svetu sploh. Izpraševalno komisijo so tvorili dr. Bezjak, dr. Dolinšek in prof. Andrej Ipavec.«¹⁰ Zelo verjetno je poleti 1912 Ipavec s študijsko štipendijo potoval po Italiji in Grčiji (za štipendijo je prosil 12. maja 1912) in ne morda, kot je pisalo v prispevku k njegovemu življenjepisu: »zato se je podal

⁶ Josip Pavlin (Vrtojba 1881), Ipavčev sošolec iz gimnazije.

⁷ Goriški spomini. Sodobniki o Gorici in Goriški v letih 1830–1918. Gorica 2002, str. 200–201.

⁸ Alojz Gradnik, *Zbrano delo* 5. Maribor 2008, str. 312.

⁹ Helena Tominšek, por. Stupan (1900–1992) je bila hčerka takratnega ravnatelja goriške gimnazije Josipa Tominška.

¹⁰ Goriški spomini. Sodobniki o Gorici in Goriški v letih 1830–1918. Gorica 2002, str. 370. Ko je oktobra 1919 v Gorici gimnazijsko maturo opravilo 12 kandidatov, je časopisna vest sporočala, da je bila »prva gimnazijska matura na podlagi slovenskega jezika« v Gorici (Goriški Slovenec, 22. 10. 1919, št. 80).

po končanih visokošolskih študijah v Italijo, ki izviru vseučnosti in umetnosti.«¹¹

Med študijem na Dunaju in v Gradcu se je udeleževal v narodno-radikalnem dijaškem gibanju. Sodeloval je pri reviji *Omladina*, glasilu narodno-radikalnega dijaštva. V njenem prvem letniku (1904–1905) je prispeval gradivo za rubriko Listek. Zelo verjetno so bile to vesti z Goriškega; ker besedila niso bila podpisana s pravim imenom ali pa so bila anonimna, natančno določanje avtorja ni mogoče. V začetku septembra 1905, tik preden je pričel službovati v Gorici, je s prispevkom *Srednješolsko vprašanje* sodeloval na prvem shodu narodno-radikalnega dijaštva v Trstu. Zavzemal se je za reformo šolstva, za uvedbo srednjih šol s slovenskim učnim jezikom, za »slovensko misleče« profesorje in bil proti enotni srednji šoli (združitev gimnazij in realk), ker bi ta izrinila klasična jezika (latinščina, grščina), ki pa sta za »humanistiško izobrazno nenadomestljiva.«¹² Ipavčev nastop je vzbudil polemiko, češ da je premalo kritičen do razmer v slovenskem šolstvu in da preveč poudarja humanistično izobraževanje. Diskutant Ciril Premrl je sodil: »Od referata sem več in kaj drugega pričakoval, kot sem slišal.«¹³ Ostali razpravljalci Pavel Grošelj, Josip Vodopivec (?), Henrik Tuma, Mihajlo Rostohar, Josip Breznik in Koderman so zlasti kritično obravnavali tudi vlogo slovenskih profesorjev in vlogo cerkve pri izobraževanju ter dejavnost klerikalnega tabora pri organizaciji slovenskega šolstva. Ipavec je odgovarjal, da je graja delovanja profesorjev pretirana, zagovarjal je svoje poglede na vlogo klasičnih jezikov v izobraževanju in opozarjal na aktualnost klasičnih piscev. Morda ga je tudi tak sprejem njegovih pogledov na srednješolsko šolanje odvrnil od narodnega radikalizma ter se je med službovanjem v Gorici opredeljeval in se opredelil za katoliško politično usmeritev. Ta prehod so mu kasneje očitati liberalci, prav tako ni ostal neopažen tudi pri njegovem so-

šolcu Saši Šantlu, kar je bilo na tem mestu že omenjeno.

Med službovanjem v Gorici od jeseni leta 1905 dalje se je Ipavec ob službovanju vključil tudi v slovensko javno življenje. Leta 1908 je v Trubarjevem zborniku objavil razpravo *Verski pokret na Goriškem v šestnajstem stoletju* (str. 251–260) in s tem morda napovedal, da se bo posvečal zgodovinskim raziskavam.¹⁴ To se ni uresničilo, saj razen navedene objave in članka *K ustanovitvi slovenske gimnazije v Gorici*,¹⁵ njegova bibliografija ne našteva takega gradiva. Ta objava je pravzaprav povzetek dotakratnih Ipavčevih prizadevanj za ustanavljanje srednjih šol s slovenskim učnim jezikom, zasebnih ali državnih. V reševanje tega vseslovenskega problema se je vključil z nastopom v Trstu septembra 1905, zelo konkretno pa je pri uresničevanju sodeloval, potem ko je služboval v Gorici.

Zahteve za slovensko šolo na ozemlju, na katerem so živeli Slovenci, imajo svojo predzgodovino, zelo jasno pa so se postavljale od sredine 19. stoletja dalje, ko je bilo uvajanje slovenščine kot učnega jezika v srednjih šolah sestavni del prvega slovenskega političnega programa. Ta se je na posameznih predelih slovenskega ozemlja, tudi kar zadeva šolstvo, različno uveljavljal. S težavami se je slovenščina kot šolski predmet srečevala tudi na goriških srednjih šolah (gimnazija, realka, učiteljišče), mnogo težja in dolgotrajna pa je bila pot, da bi postala učni jezik, zlasti na gimnaziji in realki. Na predloge (taborske zahteve, interpelacije v deželnem in državnem zboru, resolucije političnih društev in pobude posameznikov), da bi imeli zlasti na goriški državni gimnaziji vzporedne italijanske in slovenske razrede, kar so zahtevali Slovenci in Italijani, je vlada odgovarjala s vztrajanjem pri nemščini, kar je prizadevanja tako Slovencev kot Italijanov občasno paraliziralo. Ob koncu prvega desetletja 20. stoletja pa so najprej Italijani nato še Slovenci pričeli z delom za ustano-

¹¹ *Nova doba*, 29. 5. 1924, št. 22.

¹² *Iz naroda za narod. I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5. do 8. kimovca v Trstu*. Ljubljana 1905, str. 97.

¹³ *Iz naroda za narod ...*, str. 98.

¹⁴ Razpravo z enako vsebino *O luteranstvu na Goriškem* je Karel Capuder objavil v izvetjih goriške gimnazije za šolski leti 1908–1909 in 1909–1910; Capuder je citiral Ipavčevo razpravo.

¹⁵ *Prvo izvetje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici v šolskem letu 1913./14.* Gorica 1914, str. 1–9.

vitev zasebnih gimnazij. Italijani so načrtovali zasebno realno gimnazijo z predvidevanjem, da bi prišel zavod sčasoma pod državno upravo. Še 30. marca 1909 je 12 učiteljev, med njimi tudi Andrej Ipavec, nemške gimnazije (vsi Slovenci razen kateheta Franza Clerija) poslalo prošnjo na ministrstvo za bogočastje in pouk, da se s šolskim letom 1909–1910 uvedejo na gimnaziji paralelni razredi, tudi zato, ker je eno izmed »temeljnih psihološko-pedagoških načel, da se more neka učinkovita vzgojna in izobraževalna dejavnost opraviti le v materinem jeziku«. ¹⁶ V svojih spominih je tedanji suplent na goriški gimnaziji dr. Karel Capuder zapisal, da se je v zvezi z italijansko akcijo za ustanovitev italijanske zasebne gimnazije skupaj prijateljem Ipavcem podal na obisk k dr. Antonu Gregorčiču. ¹⁷

Pobuda za ustanovitev slovenske zasebne gimnazije v Gorici je bila v krogu dr. Antona Gregorčiča, se pravi v rokah klerikalnega tabora, kar je vzbudilo nejevoljo pri liberalcih, katerih glasilo Soča je zapisalo: »da smo proti eksperimentu s slovensko zasebno gimnazijo«. ¹⁸

Začetek intenzivnih priprav za ustanovitev zasebne gimnazije je bilo posvetovanje v Gorici, ki ga je 10. aprila 1910 sklical dr. Anton Gregorčič. Prisostvoval mu je tudi Ipavec, ki je izjavil, »da so on in drugi kolegi pripravljeni, brezplačno poučevati na novem zavodu«. ¹⁹ Ustanovljen je bil kuratorij za slovensko zasebno gimnazijo, vodil ga je upokojeni profesor Ivan Berbuč. Njegovi člani (po številu 11), med njimi tudi Ipavec (bil je prvi tajnik kuratorija), so povečini spadali v katoliško stranko. Ker naj bi novo gimnazijo poleg slovenskih občin vzdrževali tudi posamezniki, so na liberalni strani menili: »Država je dolžna dati nam slov. gimnazijo ne pa da bo ubogo ljudstvo za Gregorčičeve kaprice krvavelo vsled novega šolskega davka.« ²⁰ Na očit-

ke je napadena stran odgovarjala: »Dr. Gregorčič je šele v zadnjem trenutku, ko je videl, da se drugod nihče ne zgane, prevzel inicijativo. Kaj more on za to, če pri liberalcih ni nič incijatoričnega, nič požrtvovalnosti!« ²¹ Odločitev za ustanovitev slovenske zasebne gimnazije je sprožila akcijo zbiranje finančnih sredstev. Tako je občina Kanal namenila za začetek 300 kron pomoči, nato pa sto kron letno, dokler ne bi šole pod svoje okrilje prevzela država. ²² Kuratorij ²³ nove gimnazije je določil, da bo zavod humanističen in realen, na svoji drugi seji je imenoval Antona Šantla za vodjo šole, na četrti seji pa je določil, da bo Ipavec učil latinščino. Zavod naj bi začel s poukom 16. septembra 1910. K temu je potrebno dodati še, da je v javnosti krožila tudi zahteva, da bi se slovenske in italijanske paralelke uvedle tudi na goriški realki, kjer je bila nemščina učni jezik. ²⁴

Ustanovitev dveh zasebnih gimnazij v Gorici je odmevala v javnosti. Pri državnih šolskih organih je za rešitev goriškega gimnazijskega vprašanja interveniral državni poslanec Josip Fon. Vlada je dvomila, da bo kuratorij zmožni zbrati dovolj denarja, zato se je odločila, da bo ustanovila paralelke s slovenskim in italijanskim učnim jezikom, vendar bo uveljavljen numerus clausus tako, da bo bosta obe paralelki sprejeli po 50 dijakov. To svojo napoved je vlada uresničila z ministrskim odlokom z dne 15. septembra 1910, ki je določal »*otvoritev ene slovenske in ene italijanske paralelke pri c. kr. državni gimnaziji z nemškim učnim jezikom v Gorici z omejitvijo, da ne sme biti sprejetih več kakor po petdeset učencev. S tem je bil postavljen temeljni kamen slovenski gimnaziji v Gorici*«. ²⁵ Omejen vpis v paralelna razreda je bil potreben, da nemška oddelka ne bi izgubila dijakov. Slovenci z omejenim vpisom niso bili zadovoljni, a še

¹⁶ Iz arhiva bivše slovenske gimnazije ... Ti učitelji so pripadali Goriški podružnici Društva slovenskih profesorjev v Ljubljani (pravila, izdana v Gorici leta 1910, je društvo potrdilo tržaško namestništvo 18. novembra 1908).

¹⁷ Karel Capuder, Spomini. *Slovenec*, 16. 3. 1996, št. 63.

¹⁸ *Soča*, 7. 5. 1910, št. 51.

¹⁹ *Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici v šolskem letu 1913/14*. Gorica 1914, str. 7.

²⁰ *Soča*, 7. 5. 1910, št. 51.

²¹ *Gorica*, 14. 5. 1910, št. 38.

²² Iz arhiva bivše slovenske gimnazije ...

²³ V tako tako imenovani »Ščekovi knjižnici«, pridruženi knjižnici škofijske gimnazije v Vipavi, so se hranili tudi *Zapisniki sej kuratorija za slovensko gimnazijo v Gorici*. Junija 2012 niso bili dosegljivi.

²⁴ Devo, Goriška realka. V: *Priloga 'Omladini'* št. 1 (5/1908-1909), str. 4–5.

²⁵ *Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici v šolskem letu 1913/14*. Gorica 1914, str. 7.

preden je preurejena gimnazija začela delovati, so sprejeli ministrovo razlago, da je ureditev začasna in da se bo iz slovenskih paralelk sčasoma razvila samostojna slovenska gimnazija.

V prvi razred se je septembra 1910 priglasilo preko 90 učencev, a je bilo sprejetih, sledeč vladnemu odloku, le petdeset, pravzaprav 56 »in sicer z motivacijo, da med letom gotovo izostane ta ali oni. In res je bil na koncu šolskega leta ostal le 51 dijak.«²⁶ Zavrtnjeni so se povečini vpisali v dva nemška oddelka prvega razreda. Kuratorij za slovensko zasebno gimnazijo v Gorici se je neugotovljenega datuma leta 1911 obrnil na šolsko ministrstvo s prošnjo, da se odpravi omejitev vpisa, »ker ni nobenega kriterija, na podlagi katerega bi se sprejelo le 50 učencev, vse druge pa tudi če napravijo sprejemni izpit, samo radi tega zavrnilo, da se ne prekorači število 50.«²⁷ V naslednjem šolskem letu je bila omejitev odpravljena in Slovencem sta bila na voljo dva oddelka. Razmere so prav kmalu narokovale, da se je vlada navsezadnje odločila in s cesarskim dekretom z dne 3. avgusta 1913 in odlokom šolskega ministrstva ločila slovenske paralelke od nemške gimnazije. Nastal je samostojen zavod, prva popolna slovenska državna gimnazija.

Z odlokom ministrstva za bogočastje in uk (23. 9. 1913)²⁸ je bil Ipavec nameščen na novo c. k. slov. državno gimnazijo v Gorici, ki jo je, kot že povedano, krajši čas, poltretji mesec, začasno vodil,²⁹ za kar se mu je tržaško namestništvo zahvalilo 14. avgusta 1914 in ga je dva meseca zatem prosilo, da ponovno in do nadaljnjega začasno prevzame vodenje slovenske gimnazije v Gorici. Dr. Bezjak je namreč postal deželni šolski nadzornik za Kranjsko.³⁰

V prvem letu delovanja goriške slovenske gimnazije se je v štirih razredih (I–IV) in devetih oddelkih šolalo 345 slovenskih dijakov in

17 dijakinj (hospitantke), skupaj 362. Učilo je deset definitivnih profesorjev, pet suplentov in štirje pomožni učitelji. Na nemški gimnaziji v Gorici se je v istem letu v osmih razredih šolalo 496 učencev (473 dijakov in 23 hospitantk), med njimi je bilo 205 (200 dijakov in 5 hospitantov) Slovencev; 72 Slovencev je obiskovalo štiri nižje gimnazijske razrede. Nemško govorečih je bilo 71 dijakov in 16 hospitantk, italijansko govorečih pa 199 dijakov in 2 hospitantki. Na italijanski realni gimnaziji je bilo konec šolskega leta 1913–1914 le 273 dijakov, med njimi pa 270 Italijanov.³¹

Šolsko leto 1914–1915 je zaradi vojne napovedi Italije goriška slovenska gimnazija končala predčasno, ob binkošti (binkoštna nedelja je bila tisto leto 23. maja). Takrat je imela gimnazija že peti razred in 11 oddelkov, v katerih je bilo konec septembra 1914 vpisanih 663 rednih in 17 izrednih dijakov/diakinj, učilo pa je 14 rednih profesorjev in 2 suplenta.³² Kasneje je število naraslo na 495.³³ V časopise je prišla vest, da je provizorični vodja goriške gimnazije Andrej Ipavec govoril na proslavi, ki jo je goriška slovenska gimnazija pripravila v počastitev 66. obletnice vladanja cesarja Franca Jožefa I.³⁴

V letih službovanja v Gorici je Ipavec deloval v katoliškem političnem taboru, za kar si je naprtil očitek, da se je iz radikalca za časa študija na Dunaju in v Pragi spreobrnil v »zagriženega klerikalca«.³⁵ Ta preusmeritev naj bi mu prinašala koristi, tudi ker je želel postati tudi okrajni šolski nadzornik, kar je časopisna vest komentirala: »Časi se spreminjajo in koritarstvo cvete tudi na Goriškem.«³⁶ Ipavec je kasneje, na začetku vojne leta 1914, za krajši čas postal

³¹ Soča, 7. 7. 1914, št. 48.

³² Soča, 25. 9. 1914, št. 64.

³³ Robert Kenda, Naše srednje šole. V: *Jadranski almanah* 1923, str. 8.

³⁴ Soča, 4. 12. 1914, št. 74. Poročilo o isti prireditvi, ki ga je objavil novostrojarji *Novi čas* (28. 12. 1913, št. 49), pove, da je bil na prireditvi glavni govornik profesor gimnazije Karel Prijatelj, omenja pa tudi nastop začasnega vodje gimnazije, a ne po imenu. Tako poročanje kaže na nesoglasja, ki so vladala med goriškimi katoličani. Ipavec je bil namreč pristaš starostrojarkega dr. Antona Gregorčiča.

³⁵ Soča, 17. 5. 1910, št. 55.

³⁶ Soča, 2. 3. 1912, št. 26.

²⁶ –i (Fran Žnideršič), Doneski k zgodovini slovenske gimnazije v Gorici. V: *Luč. Poljudno-znanstveni zbornik*. 5. Trst, 1929, str. 97.

²⁷ Iz arhiva bivše slovenske gimnazije ...

²⁸ Soča, 27. 9. 1913, št. 90.

²⁹ »Za časnega vodjo na novi slovenski gimnaziji je imenovan prof. Andrej Ipavec« (Soča, 13. 9. 1913, št. 86).

³⁰ Soča, 9. 10. 1914, št. 66.

šolski nadzornik za okraj Gorica-okolica, ko je nadomeščal v vojsko poklicanega dr. Josipa Pavlina.³⁷ Deloval je tudi v vodstvu Slovenske ljudske stranke za Goriško in v vodstvu njenih organizacij (Centralna ljudska posojilnica itd.), sodil je v starostrujarski krog dr. Antona Gregorčiča,³⁸ s krščanskosocialnimi novostrujarji (njihovo glasilo *Novi čas*) pa je imel hladne odnose.

Pogosto je bilo srečati Ipavčevo ime tudi na seznamih darovalcev denarnih zneskov za različne dobrodelne namene.³⁹ Bil je predsednik dobrodelnega društva Dijaška miza, nato član njegove odbora.⁴⁰ Ipavec je pobudil ustanovitev in vodil ustanovni občni zbor podpornega sklada »Simon Gregorčič« za revne dijake slov. državne gimnazije v Gorici 26. oktobra 1913, v razpravi je priporočal, naj društvo podpira predvsem »kmečke fante«.⁴¹ Ni bil pa član organov tega društva. Bil je tudi član slovenskega odbora Deželnega pomožnega društva Rdečega križa v Gorici.⁴² Prišel pa je tudi na strani črne kronike. V besednem prepiru v neki goriški gostilni se je na božični večer leta 1911 spoprijel s fotografom Antonom Jerkičem; ta naj bi mu rekel: »Fej, klerikalci.« Oba sta vložila tožbo za razžalitev časti in oba sta bila obsojena z globo 30 kron kljub temu, da ju je sodnik Avgust Covacig pozval k poravnavi.⁴³ Nezadovoljen z obsodbo se je Ipavec pritožil in bil oproščen krivde.⁴⁴

Ob bikonstih leta 1915 so se goriški srednješolci, poleg gimnazijcev in realčanov tudi učiteljsčniki, razšli. Počitnice so preživljali v pričakovanju sprememb, ki jih je prinašala vojna. Nekateri slovenski dijaki nemške gimnazije pa tudi realke in učiteljska so bili v skladu z nabornimi določili vpoklicani v vojsko. Mnogi so odšli v begunstvo znotraj Avstro-Ogrske in se

prešolali na šole v bližnjem ali pa bolj oddaljenem zaledju (Trst, Ljubljana)⁴⁵ fronte na Soči. Nekaj dijakov iz Brd in Kobariškega pa je vojno preživel v Italiji v begunstvu.⁴⁶ Decembra leta 1915 so se v Trstu pričeli zaposlovalni tečaji za dijaštvo – za begunce in v vojno vpoklicane – obeh goriških učiteljskih. Podoben tečaj za učitelje se je odvijal tudi v Ljubljani, organiziral ga je prof. Viktor Bežek.⁴⁷ Za kakih 350 dijakov goriške gimnazije nadaljevanja šolanja v šolskem letu 1915–1916 ni bilo, njihovi profesorji so bili na nezaželenem, a plačanem dopustu. Vlada je načrtovala, da bi se goriška slovenska gimnazija odprla v Kromerizu na Moravskem. Načrt ni naletel na odobravanje niti pri dija-

⁴⁵ Franc Marušič iz Solkana, ki je na goriški slovenski gimnaziji pomladi 1915 predčasno končal 4. razred, se je v šolskem letu 1915–1916 vpisal v peti razred prve državne gimnazije (klasične) v Ljubljani. Domačim v Solkanu je z dopisnico 6. oktobra 1915 sporočal iz Ljubljane: »Danes smo imeli prvič reden pouk. Za matematiko imamo ravno takega kakor je bil dr. Pirjevec, samo, da je Pirjevec bolj 'šibke narave' [...] Naša šola je tako urejena, da imamo en teden šolo dopoldne drugi teden pa popoldne. Tako se menjujemo z II. drž. gim. Danes sem videl prvič sonce v Ljubljani.« Dijak Marušič je 13. oktobra 1915 sporočal materi Katarini, gostilničarki v Solkanu: »Zdi se mi, da ko prideš po pivo sem, popelješ mene domov namesto piva. Danes je prišel ukaz, da morajo vsi begunci v 8 oz. 14 dneh zapustiti Kranjsko. Tudi v šoli so nam to prečitili da je prišla žalostna vest. Za mene je le vesela, ker pojdem domov. Teh Kranjcev sem se že naveličal. V šoli so tudi rekli naj gremo prašat na Gor. Zvezo, lahko naredijo za dijake kake izjeme.« Očitno ga ukrep zoper begunce ni prizadel, saj je 19. oktobra 1915 svoji teti Mariji Marušič o primorskih beguncih pisal: »Ali ste že čitali v 'Slovencu', tisto stvar o beguncih. Da mene se tisto ne tiče, kajti jaz nisem nikak begunc.« 17. novembra 1915 je domačim v Solkanu sporočal, da še ni bil poklican k vojaškim in strelskim vajam, to opravljajo tisti fantje, ki so rojeni leta 1899 in 1899. Korespondenco hrani Branko Marušič.

⁴⁶ Dijak Teofil Simčič iz Biljane, v šolskem letu 1914–1915 je obiskoval 2. razred goriške slovenske gimnazije, se je javil prof. Martinu Mastnaku kot begunc iz kraja Brivio pri Comu, kjer se je srečal s sošolcema in sokrajanoma Alojzjem Simonitijem in Vencijem Šucem. Šolanje naj bi nadaljevali v italijanskem begunstvu (Iz arhiva bivše slovenske gimnazije ...).

⁴⁷ Majda Cenčič, Slovensko moško učiteljske v Gorici.V: *Učiteljice v šolskih klopeh*. Nova Gorica 2005, str. 69.

³⁷ Andrej Gabršček, *Goriški Slovenci*. 2, Ljubljana 1934, str. 446.

³⁸ *Soča*, 28. 6. 1913, št. 60.

³⁹ *Soča*, 23. 12. 1911, št. 102; *Soča*, 4. 2. 1913, št. 10; *Soča*, 11. in 18. 9. 1914, št. 62 in 63.

⁴⁰ *Gorica*, 4. 1. 1913, št. 1.

⁴¹ *Gorica*, 28. 10. 1913, št. 85.

⁴² *Učiteljski tovariš*, 14. 8. 1914, št. 33.

⁴³ *Soča*, 28. 3. 1912, št. 36.

⁴⁴ *Soča*, 18. 6. 1912, št. 69.

kih niti pri profesorjih. Temu kromeriškemu interemezzu⁴⁸ so od oktobra 1916 dalje v Trstu sledili zaposlovalni tečaji za goriške slovenske gimnazije pa tudi za gimnazije iz ostalih predelov Primorske in Istre. Pri organizaciji tečajev je začasnemu vodji gimnazije Andreju Ipavcu⁴⁹ pomagal prof. Martin Mastnak. Tečaji v Trstu so se nadaljevali tudi v šolskem letu 1917–1918. Vojna je razselila tudi učni kader goriške slovenske gimnazije. V vojsko so bili vpoklicani Rudolf Cvetko, Edvard Dolinšek, Fran Devetak in Anton Sovre, ki je Ipavcu julija 1917 poslal dopisnico s Cetinja, kjer je kot nadporočnik deloval v tamkajšnjem vojaškem poveljstvu. Ipavec je vzdrževal stike s profesorji in dijaki šole, ki jo je vodil (glej priloge). Del vojne je preživel v Ljubljani in v Trstu.

Vrnitev Gorice v avstro-ogrsko državo konec oktobra 1917 in postopno vračanje je v Trstu živečemu Andreju Ipavcu vlilo upanje, da bo mogla v sicer deloma porušeni Gorici obnoviti svoje delovanje tudi goriška slovenska državna gimnazija. S posredovanjem poslanca Josipa Fona je Ipavec prejel zagotovilo tržaškega namestništva (18. junij 1918), da se bo s prihodnjim šolskim letom pričel pouk tudi na goriški slovenski gimnaziji. Tržaško namestništvo se je za obnovo celotnega šolstva v od vojne prizadetih predelih Goriško-Gradiške in zlasti v mestu Gorica pripravljalo od poletja 1918.⁵⁰ Prvega oktobra 1918 je ravnateljstvu slovenske gimnazije, poosebljal ga je Andrej Ipavec, sporočalo, da se bo pouk v mestnih šolah pričel v začetku novembra 1918 in da bo imela gimnazija svoje prostore v poslopju Centralnega bogoslovnega semenišča v Semeniški ulici. V obširnem navodilu, ki je sledilo, je bil določen 4. november za dan pričetka pouka na goriških šolah. Toda prav tega dne je stopilo v veljavo premirje med Italijo in Avstro-Ogrsko. Premirje je tudi določalo, da bo Gorico in celotno deželo Goriško-

-Gradiško zasedla italijanska vojska. Če je vlada jeseni 1918 dovolila odprtje posebne slovenske gimnazije v Trstu, ki pa je zaradi epidemije španske mrzlice delovala le malo časa,⁵¹ je v goriško šolstvo posegel razpad Avstro-Ogrske.

V zmedi, ki je vladala po koncu vojne tudi zaradi epidemije španske mrzlice, se je postopoma obnavljalo in nadaljevalo delovanje osnovnih šol, drugače je bilo pri srednjem šolstvu. Konec januarja 1919 je pričela s poukom realka v Idriji, jeseni leta 1919 sta začela slovensko učiteljske v Tolminu in nižja gimnazija v Idriji. Povsem negotova je bila spočetka usoda slovenske gimnazije v Gorici. Po italijanskem časopisu je slovenski italofilski list *Goriški Slovenec* povzegal: »Obče pa je mnenje italijanskih činiteljev, da nam je zagotoviti, ako ostane trajno pod novo vlado, narodne oziroma ljudske in srednje šole.«⁵² Okupacijska oblast, ki je kršila določila mednarodnega okupacijskega prava, je z odprtjem goriške slovenske gimnazije odlašala. Po sredi je bilo nacionalistično posredovanje, da se v najbolj italijanski (italianissimi) in pravkar osvobojeni Gorici odpre šola s slovenskim učnim jezikom. Če pa naj se obnovi njeno delovanje, naj ima ta šola svoj sedež nekje drugje, ne pa v Gorici. Slovenci naj se odločijo, morda bi prišla v pošte Sežana.⁵³ Prof. dr. Žnideršič se je spominjal, da je jeseni leta 1920 prejel nalogo, da poišče primerne prostore v Ajdovščini, toda ta zamisel ni rodila sadov.⁵⁴ V javnost pa so prihajale tudi vesti, da naj bi se v italijanske goriške srednje šole uvedle slovenske paralelke.⁵⁵ Kljub temu da slovenska gimnazija ni delovala, pa so se septembra 1919 in poleti 1920 opravili zrelostni izpiti. Vodila jih je ad hoc sestavljena komisija in izpit se je opravil po načrtu iz časa Avstro-Ogrske, le da je predmet nemščina nadomestila italijanščina.

⁵¹ Robert Kenda: Naše srednje šole. V: *Jadranski almanah* 1923, str. 8.

⁵² Naše šolstvo pod novo vlado. V: *Goriški Slovenec*, 26. 3. 1919, št. 20.

⁵³ *Goriški Slovenec*, 6. 8. 1919, št. 58.

⁵⁴ –i (Fran Žnideršič), Doneski k zgodovini slovenske gimnazije v Gorici. V: *Luč. Poljudno-znanstveni zbornik*. 5, Trst, str. 102.

⁵⁵ *Goriški Slovenec*, 21. 2. 1920, št. 15.

⁴⁸ Andrej Šavli, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni. V: *Zbornik za historijo šolstva i prosvjete*, 7, Zagreb 1972–1973, str. 123.

⁴⁹ *Učiteljski tovariš*, 20. 10. 1916, št. 21.

⁵⁰ Jurij Rosa, Učiteljska na Goriškem v primorskem slovenskem časopisu med obema vojnoma. V: *Učiteljice v šolskih kloph*. Nova Gorica 2005, str. 199.

Od nekdanjih profesorjev goriške gimnazije so v Gorici marca 1920 živeli le še Fran Žnideršič, Josip Pavlin, Ivan Tabaj, Ignacij Kobal, p. Oton Kocijan in Andrej Ipavec, ki je bil za italijansko šolsko oblast direktor »*del non riattivato ginnasio sloveno di Gorizia*« (v dopisu šolskega urada Generalnega civilnega komisarijata za Julijsko krajino, 18. 3. 1920).⁵⁶ Ipavec je stanoval v Gorici v tedaj že nekdanji Gosposki ulici (Via Carducci 12/II).

V povsem neurejenih razmerah se je tudi Ipavec znašal v težavnem gmotnem stanju in je po letu dni prosil šolsko oblast za odškodnino (del'indennità di funzione e d'alloggio). Prošnja ni bila sprejeta, ker naj ne bi imel dejanske funkcije in naj bi se njegov problem rešil, ko bo Centralni urad za nove pokrajine uredil Ipavčevo pravno-ekonomsko stanje. Kasneje je, očitno nezadovoljen z odnosom in delovanjem šolskih oblasti, uporabil v dopisu šolskemu uradu Generalnega civilnega komisarijata za Julijsko krajino besede (»l'incompresibile e incredibile, civico contenuto sdegnosamente protestando ecc.«, »de-nerigratori«), za katere je naslovnik želel izvedeti Ipavčevo pojasnilo.

Ko je bil problem obnove delovanja goriške gimnazije rešen tako, kot je želela italijanska oblast, se je Ipavec znašal v življenjskih težavah. Bil je upokojen in z majhno pokojnino je živel v zelo skromnih razmerah.⁵⁷ O tem obdobju njegovega življenja je zelo malo podatkov, le v nekem razgovoru iz časa, ko so bile že močno načete njegove življenjske moči in se je bližala smrt, je izrekel grajo »*na račun onih mojih, nekdanj iskrenih, a sedaj bežnih prisegalomcev = učencev, ki so mi nekdanj prisegali neskončno zvestobo in hvaležnost, dočim so me pomagali že danes pahniti v grob [...]. Odpuščam jim, ker dobro vem, da niso moji verni učenci vsi oni, ki se sedaj pogubonosno šopirijo nad slovenskim narodom v Italiji, zato ker sem prepričan, da v svoji fanatični zaslepljenosti ne vedo, kaj delajo. Za časa vojne sem bil v Ljubljani, v Trstu in Gorici kot ravnatelj: toda že takrat sem bil vsem*

tistim prenizek, podel človek. Kamor sem prišel, povsod so ti moji nedavni učenci odmikali stole in bežali od moje mize. Ko so me zagledali v restavraciji, so zbežali na drugi konec sobe ali vrta, samo da me niso pozdravili ter bili v mojo družbi. Za navadnega človeka bi vse to ne bilo prav nič. Za me pa, ki sem že iz mladosti živel le za sé in za svoje študije, je bilo dosti, je bilo usodno, je bilo vse.«⁵⁸ Takrat je povedal tudi nekaj skopih biografskih podatkov: »*Že izpred vojne sem bil majhen jedec, ker mi je moje skromno študentovsko življenje tako zapovedovalo. Dasi so moji nadvse skrbni in ljubljani starši venomer mislili na me kot starejšega sina, vendar vsa ta skrb ni mogla zadostiti moji vitalni potrebi. Moje študentovsko življenje je bilo hudo; samo to vam rečem. In sedaj ko sem toliko in toliko v pavoli [bombažna mreža] povitih učencev vzgojil, imam za to plačilo, da me vse ti ne pogledajo niti kot psa na cesti.*« Očitno je s povedanim, ki je bilo vključeno v nepodpisani nekrolog, objavila ga je *Nova doba*, želel razložiti svoj odmik od slovenske politične javnosti na Goriškem in pristop k slovenskemu fašizmu. To je bil njegov tretji politični preobrat, ko se je iz liberalnega radikalizma oklenil političnega dela slovenskih katoličanov in končal svojo življenjsko pot kot slovenski pristaš italijanskega fašizma. Morda je k taki odločitvi prispevalo Ipavčevo poznanstvo z Josipom Peternelom (matura na goriški nemški gimnaziji, 1905), ki je bil poleg že omenjenega Vinka Bandlja najvidnejši snovatelj fašistične Slovenske vladne stranke. Ustanovljena je bila v Gorici 22. novembra 1922.⁵⁹ Stranka se je želela med Slovenci zasidrati tudi z izdajanjem glasila *Glas Julijske Benečije* (od 24. novembra 1922), a se je list že z drugo številko preimenoval v *Nova doba*. Slovenskemu so nato (od številke 42, 9. septembra 1923) dodali še italijanski naslov (*L'era nuova*); list je do prenehanja (25. april 1925) izhajal deloma dvojezično.

Nova doba je objavljala povečini nepodpisane članke. Ipavec, ki naj bi pri listu opravljal

⁵⁶ Iz arhiva bivše slovenske gimnazije ...

⁵⁷ *Edinost*, 22. 5. 1924, št. 122.

⁵⁸ *Nova doba* (*L'era nuova*), 29. 5. 1924, št. 22.

⁵⁹ Drago Sedmak, *Goriška med vojnama. Slovenci in fašizem na Goriškem 1920–1926*. Gorica 2009, str. 118.

lektorsko delo, urejal rubriko domačih vesti in prevajal besedila iz italijanščine, je nedvomno avtor (podpis A. I.) poročila V. Bandelj, *Italijanska slovnica za Slovence*.⁶⁰ Ipavec je poročal o knjigi, ki je Slovenci niso dobro sprejeli. Napisal jo je učitelj Vito Bandelj v času, ko je med prvo svetovno vojno živel v Italiji kot begunec, in je izšla v Sieni še pred koncem vojne. Ipavčevo slavno poročilo oziroma ocena je odgovor na kritike, ki so jih slovenski poznavalci namenili knjigi oziroma njenemu avtorju.⁶¹ Ipavec je »velezaslužno delo«, ki pa ni »našlo dopadenja pri slov. inteligenci«, pohvalil in odgovoril na očitke, da želi Bandelj Slovence poitalijančiti: »Avtor je sanjal, da s znanjem ital. jezika se razširi v Novi Italiji poznanje ital. kulture in da polagoma nastane nova slov. kultura brez nemških čevljev, oplojena z visoko italijansko kulturo. V tem smislu je pisal veliko pozneje dr. Res. Če je bila možna slovensko-italijanska kultura v Dalmaciji v 15. stoletju, zakaj ne pri nas? Če pa avtor ni našel priznanja v Šebreljah, ga je zato našel v Rimu.« Za zaključek citira vsebino pisma (16. 7. 1923), s katerim se je Mussolinijev kabinet zahvalil Bandlju za darovani izvod njegove slovnice. Ipavec bi bil lahko tudi avtor poročila o ljubljanski izdaji zbornika Dante (1923), »o monumentalnem delu«, ki ga je uredil Alojzij Res. Pomen zbornika vidi pisec poročila tudi v tem, da je v skupnem delu združil slovenske in italijanske poznavalce, zato ima »poleg literarnega in zgozlj umetniškega, neprecenljivi kulturno-zgodovinski pomen.«⁶²

Pred smrtjo se je bolan – svoje družine si ni ustvaril – zatekel k domačim v Ročinj, starša sta bila še živa. V rojstnem kraju je umrl v zgodnjih urah 21. maja 1924 v štirinštiridesetem letu starosti. Za vzrok smrti je domači duhovnik (kurat) Franc Močnik v mrliško knjigo vpisal besedo phthisis, najverjetneje je pri tem pomislil na splošno oslabeleost telesa in ne na pljučno tuber-

kulozo.⁶³ Pokopali so ga na domačem pokopališču 24. maja. Od Ipavca se je na pogrebu »z ginljivo-jedernatimi besedami« poslovil Vinko Bandelj. Med domačimi pogrebci so bili tudi predstavniki ročinjske čitalnice in kulturnega društva Sloga. Peli so domači pevci. Daljši nepodpisani Ipavčev nekrolog je objavila *Nova doba*, ostali časniki so ostali le pri krajših obvestilih o smrti bivšega ravnatelja slovenske gimnazije v Gorici. Bil je »dober šolnik in zelo nadarjen«, se ga je spomnil *Koledar Goriške Mohorjeve družbe* za leto 1925. Prelom s slovensko javnostjo in iskanje zatočišča pri fašistični stranki sta zaznamovala zadnje obdobje Ipavčevega življenja in odnos njegovih rojakov do politike in ideologije, ki ji je skušal utirati pot do Slovencev.

Veliko let po smrti, leta 1986, so se Andreja Ipavca spomnili člani Kluba starih goriških študentov. Na njegov grob v Ročinju so postavili nov kamen z napisom: Andrej Ipavec/ravnatelj prve / slovenske / gimnazije v Gorici / *1880 † 1918. Postavitev tega nagrobnika je bila ena izmed zadnjih uresničenih nalog v izjemni dejavnosti društva, ki je od leta 1963 združevalo slovenske dijake srednjih šol v Gorici in ki so jih obiskovali še v času avstro-ogrske monarhije. Nekaterim izmed njih je bil Ipavec učitelj in obenem ravnatelj.

⁶⁰ *Nova doba*, 30. 3. 1923, št. 12. O knjigi je poročal tudi *Goriški Slovenec* (5. 3. 1919, št. 14).

⁶¹ Branko Marušič, Učitelj in politik Vinko Bandelj (1881–1937). Prispevki k življenjepis. V: *Pirjevčev zbornik*, Koper, Univerzitetna založba Annales, 2011, str. 97 in sl.

⁶² *Nova doba*, 5. 3. 1924, št. 10.

⁶³ Tuberkuuloza je kot vzrok smrti navedena pri osebi, ki je kot naslednja za Ipavcem, vpisana v mrliški knjigi ročinjske kuracije.

Priloge⁶⁴

1. Ivan Berbuč (1845–1924), šolnik in politik, piše Andreju Ipavcu kot predstavnik Posredovalnice za goriške begunce v Ljubljani (6. 3. 1917, dop. št. 666/17).

Velecenjeni gospod Andrej Ipavec, vodja c. kr. slov. gimnazije goriške v Trstu.

Preč. gospod Alojz Res⁶⁵, bogoslovec v Boljuncu v Istri nam je poslal znesek K 300 kot skupiček njegove brošure »Ob Soči« s prošnjo, da Vam od tega pošljemo 100 K (sto kron) za goriške beginske dijake c. kr. slovenske gimnazije. Izvršujoč to nalogo Vam obenem pošiljamo imenovani znesek in prosimo, da nam istega prejem potrdite.

Z odličnim spoštovanjem!

Berbuč

2. Tržaško-koprski škof dr. Andrej Karlin (1857–1933) piše Andreju Ipavcu (22. maj 1917).

Velecenjeni gospod ravnatelj!

Za prijazne čestitke o priliki mojega poziva v gosposko zbornico⁶⁶ se Vam in vsemu spoštovanemu učiteljskemu zboru iskreno zahvaljujem. Hkrati izrekam željo, da bi Vam vsem ljubi Bog dal moč vztrajati v lepem učiteljskem poklicu zlasti sedaj, ko je radi vojnih nezgod Vaša služba dvakrat težavna.

Priporočujoč se še nadalje Vašemu blagonaklonjenju bivam z resničnim spoštovanjem Vam vsem

*najjudanejši † Andrej Karlin
škof*

Trst, 22. majnika 1917.

3. Suplent na goriški slovenski gimnaziji Anton Sovre (1885–1963) piše Andreju Ipavcu (Cetinje, 9. 7. 1917)

Velespoštovani g. profesor!

Dobil sem 179 K in nekaj vinarjev. Prirčna hvala. Ako imate čas in priliko, prosim Vas, da mi tudi

⁶⁴ Vse na tem mestu objavljen priloge se nahajajajo v: Iz arhiva slovenske gimnazije ...

⁶⁵ Alojz Res (1893–1936), literarni zgodovinar in univerzitetni učitelj.

⁶⁶ Gosposka zbornica je bila poleg poslanske zbornice v avstrijskih delih avstroogrške monarhije sestavni del državnega zbora. Člani gosposke zbornice so bili tudi vsi nadškofi in škofi s »knežjim dostojanstvom.« Karlin je bil škof v sedežem v Trstu med letoma 1910–1919.

sporočite, kak je pravzaprav ta denar, ker drugega doslej še nisem dobil in mislim, da bi moral dobiti čez 2000 K. Najsrčneje pozdrave g. tovarišem predvsem Martini⁶⁷. Zdrav sem na pol, dela čez glavo. Pozdravljam Vas iskreno

udani Sovre obl[rOberleutenant= nadporočnik]

4. Ernest Klavžar (1841–1920), goriški slovenski politik, piše Andreju Ipavcu (9. marec 1918)

Deutsch Landsberg, 9. III. 1918

Dragi Andrej!

Srčno se Ti zahvaljujem, da si se me tako ljubeznjivo spomnil posvetivši mi o priliki moje zlate poroke laskavo notico v »Edinosti«, ⁶⁸ ki je vzbudila v vseh nas prijazen spomin na glavne faze mojega življenja.

Praznovali smo po ,begunsko na tihem, pa vendar prav prijetno v najožem družinskem krogu.

Bil je slučajno Milton⁶⁹ tukaj in je bil s svojo družino z nami. Zora je bil zadržana po prometnih zaprekah. Ernest po neodločljivih opravilih; a v duhu vem, da sta bila z nami združena. Saj je to moja največja sreča, da tiščimo vsi, kar nas je v družini, trdno skupaj in da imamo v zetu⁷⁰ zanesljivo zaslobo.

Zdaj se bliža že konec tretjega leta, od kar živimo tu v nekakem prognanstvu med trdimi Nemci, a v rajsko lepi, rodovitni in bogati pokrajini; skoro, da smo se vživeli v tukajšnje razmere in da nam bode malo težko, vrniti se iz tega raja iz tega raja v našo opustošeno in oropano domovino. Sicer za sedaj še ne mislimo na to, ker je tulaj vsaj za drag denar možno živeti in sicer dobro živeti, dočim je v Gorici še lakota doma. Mi – Klavžarjevi in Fonovi – smo si tukaj najeli malo kmetijco, obdelujemo polje in vrt, pridelujemo krompir, turšico, razno zelenjavo; lani smo izredili debelega prešiča, letos redimo dva pujska tako, da smo od te strani preskrbljeni z najpotrenejšim, dočim se drugo dobi za denar. Da bi Ti videl, kako gospodinji Irma – prav kakor rojena kmetica. Nobenega dela se ne ustraši, prej in slej in med delom pa »hamstra« po kmetijah v okolici. »Hamstrati« se pravi, poberkati pri premožnih kmetih, kjer je kaj dobit: špeha, drage masti, jajc in raznih potrebščin. V tem je Irma mojstrica; že zna tako prikupljivo ravhati s kmeticami, da dobi vsega, kar pri hiši lahko ugrežajo. In tako se nam godi povoljno – živimo in smo zdravi – Nada študira privatno; je te dni prestala I. semest. izpit v četrtem razredu dekliškega liceja v Gradcu. – Zori⁷¹ se godi prav dobro v Kromerizu; stoji v posebni milosti tamk. prošta dr. Stojana⁷² in je v vsakdanjem stiku z raznimi goriškimi kolegijami. Mama in mi, kar nas je, Te prav srčno pozdravljamo in gojimo nado na veselo svidenje v pri jeseni. Bog!

Tvoj vdani »kužin« Ernest Klavžar

⁶⁷ Najverjetneje Martin Mastnak, profesor in knjižničar na goriški slovenski gimnaziji.

⁶⁸ Edinost, 17. 2. 1918, št. 44.

⁶⁹ Milton (1876–1947) in kasneje navedeni Ernest (1882–1968) sta bila Klavžarjeva sinova in oba kmetijska strokovnjaka.

⁷⁰ Josip Fon (1865–1925), državni poslanec, poročen s Klavžarjevo hčerko Irmo (1874–1954). Njuna hčerka je bila kasneje v pismu omenjena Nada.

⁷¹ Klavžarjeva hčerka, učiteljica Zora (1878).

⁷² Anton Ciril Stojan (1851–1923), moravski duhovnik in politik. Živel in deloval je v Kromerizu. Leta 1897 izvoljen v dunajski državni zbor.

5. Državni poslanec Josip Fon piše Andreju Ipavcu (Nemški Lonč/Deutsch Landsberg, 18. junij 1918).

Preblagorodje!

Namestniku sem pisal, Borojeviću pa ne morem. Ta bi moral imeti pred seboj prošnjo kakšne oblasti, kar pa jaz nisem, drugače mu vendar zmanjka podlage. Morda napravite Vi prošnjo potom dež. šol. sveta.

Na moj svoječasni predlog se je principiuelno sklenilo, da je preskrbitev notranje oprave šol stvar obnovitve. Zato bom govoril v petek ustno z Schullernom v Gorici. Potem Vam sporočim.

Seveda je ta akcija odvisna, ali se res premesti gimnazija v Gorico. Zakaj hočete iti v staro stanovanje mi ni prav jasno. Et.[appe] Gr.[uppe] Kdo[Kommando]⁷³ v Gorici bo gotovo delal težave.

Bežek mora vedno kaj zmešati.

Zdravi!

Fon

6. Pravnik in pesnik dr. Alojz Gradnik (1882–1967) piše ravnateljstvu goriške slovenske gimnazije (30. avgust 1918).

V Cerknem 30/8 18

Slavno ravnateljstvo!

Moj brat Vladimir Gradnik⁷⁴, ki je vpisan v 6. razred Vašega zavoda bi rad dobil dopust za položitev izpita. Prosim, da ni mi poslali potrdilo (v nemškem jeziku), da ima to jesen položiti izpit za 6. razred. Da bi dobil čim daljši dopust bi morda lahko dostavili, da potrebuje več časa za pripravljanje, ker že tri leta ni obiskoval šole.

Z odličnim spoštovanjem!

Dr. Gradnik

c. k. okr. sodnik

7. Andrej Ipavec piše prevajalcu dr. Pavlu Holečku (1882–1964) iz Trsta (?; 3. september 1918). Dopisnica (poštni žig) ni prišla do naslovnika.

Dragi!

Dr. Mihajlo Rostohar⁷⁵ mi je povedal, da bi Ti rad prišel na jug. Sporočam Ti, da se v Trstu na »Gimnazijskih tečajih« nujno potrebujejo filologi. Pridi v Trst in razloži dež. šol. nadzorniku Matejčiču⁷⁶ svoje želje. Težave bodo radi materijelnega vprašanja. Poišči v Trstu tudi dr. Pirjevca⁷⁷, ki je designiran za voditelja gimnazijskih tečajev. Tudi našem zavodu v Gorici, ki se otvori tekom meseca oktobra, bodo potrebni filologi. Včeraj smo pokopali tovariša - filologa Povšiča⁷⁸.

Piši ali meni (via Galatti 8) ali nadzorniku (namestništvo) ali dr. Pirjevcu (via Sanità 25).

Mnogo pozdravov!

⁷³ Vojaška zaledna oblast.

⁷⁴ Vladimir Gradnik (1899–1983), vojaški strokovnjak, strokovni pisec.

⁷⁵ Mihajlo Rostohar (1878–1966), psiholog, univerzitetni profesor.

⁷⁶ Fran Matejčič (1851–1935), klasični filolog, od leta 1902 deželni šolski nadzornik za srednje šole v Avstrijskem primorju.

⁷⁷ Karel Pirjavec (1883–1961), profesor na goriški slovenski gimnaziji.

⁷⁸ Fran Povšič (1863–1918), profesor na goriški slovenski gimnaziji.

Vdani
And. Ipavec

13. 9. 1918.

8. Gimnazijski profesor in publicist dr. Fran Žnideršič (1866–1929) piše Andreju Ipavcu (10. november 1918).

V Brnu, dne 10. novembra 1918

Dragi prijatelj!

Tvoje pismo sem prejel danes in Ti naznanjam sledeče: Gospod deželni šolski nadzornik Matejčič mi piše, naj Ti sporočim, morajo li biti prošnje za sprejem v konvikt v Kromerizu kolekovane. Vzemij na znanje, da so prošnje in priloge v zadevah beguncev kolekovane.

Konvikt v Kr.[omerizu] se ne otvori menda tako hitro: pred božičnimi prazniki gotove ne, ker se še ne ve, kako bo s potrebnimi prostori za zavod in konvikt itd. Danes sem dobil nalog, naj se podam v ponedeljek, 13. t. m, v Kr.[omeriz], da z okr. glavarjem, drž. posl. in opatom dr. Stojanom ogledam poslopja, ki bi prišla v poštev. Zadnjič sem bil tam 4. okt., in moram reči, da je mesto prav čedno, ljudje dobri in premožni, tudi življenje je bolj poceni, kakor je v drugih mestih na Moravskem in Češkem. Za lepo sobo v prvem hotelu sem plačal dve K, kosil sem pa zastonj, ne v gostilni, pač pa pri gostoljubnem opatu dr. Stojanu, ki je Slovencem dober prijatelj. – Prošenj za sprejem v konvikt je nekaj že došlo. Drugega Ti v tej zadevi danes nimam povedati, nekatere podatke, ki bi Te mogli zanimati, izveš iz mojega II. Pisma z Moravskega, ki izide v kakih osmih dneh v »Slovincu«.⁷⁹

Pozdravi mi znance in prijatelje tam doli v Trstu!

Prejmi tudi Ti mnogo pozdravov

od Tvojega

Fr. Žnideršiča

Naznani mi ako ti že imaš profesorja za matem.[atiko]

Zdravo!

⁷⁹ Žnideršič je deloval na Moravskem kot nadzornik slovenskih in italijanskih begunskih šol. Pogosto se je oglašal v slovenskem tisku s prispevki o begunskih problemih.